

แนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนบริเวณโดยรอบ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ

A Design Guideline for Community Public Space within the Vicinity of Assumption University, Suvarnabhumi Campus

พริมา วิริยวัฒน์¹ วีระ ลีลาพัฒน์²

บทคัดย่อ

การทำวิจัยในหัวข้อ “แนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนบริเวณโดยรอบ มหาวิทยาลัย อัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ” มีเป้าหมายเพื่อหาแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทำความเข้าใจกับสภาพชุมชนปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงของบริบท 2) ศึกษาลักษณะทางกายภาพเพื่อการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนที่ส่งเสริมแนวคิดในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดเป็นชุมชนที่น่าอยู่ 3) ส่งเสริมการสร้างศักยภาพชุมชนให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน 4) เสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนเพื่อพัฒนาทางกายภาพ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงประยุกต์เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบริบททางด้านกายภาพและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อส่งเสริมให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์รวมถึงการใช้ชีวิตที่มีคุณภาพของชุมชนบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ เป็นกรณีศึกษา

ผลการวิจัยพบว่าสามารถจัดกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนออกได้เป็น 3 แนวทางหลัก นำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมลักษณะทางกายภาพดังนี้ 1) พื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนเดิม ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานราชการ ตลาดและวัด เสนอแนะแนวทางการพัฒนาให้เกิดพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนเพื่อตอบสนองต่อการสร้างโครงข่ายพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน 2) พื้นที่โล่งบริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต เสนอให้มีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจและเป็นพื้นที่เรียนรู้ระบบนิเวศบริเวณริมคลอง 3) พื้นที่บริเวณกลุ่มหอพักนักศึกษา เสนอให้มีการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อการพัฒนาและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน

ในการทำวิจัยนี้ได้นำเสนอประเด็นสำคัญและแนวความคิดในการออกแบบเพื่อพัฒนาพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนให้น่าอยู่และยั่งยืน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อนำไปพัฒนาเป็นนโยบายให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลและมหาวิทยาลัย ซึ่งจะเป็นก้าวสำคัญที่ทำให้เกิดความร่วมมือและประโยชน์ร่วมกันต่อไป

คำสำคัญ: การออกแบบพื้นที่สาธารณะ พื้นที่สาธารณะชุมชน พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน

Abstract

This research entitled “A Design Guideline for Community Public Space within the Vicinity of Assumption University, Suvarnabhumi Campus” aims to explore the directions of community development with the following objectives: 1) to study and gain an understanding of the changing contexts of the community, 2) to encourage the development of public space for supporting the interaction and generating the activities among a variety of people in the community in order to make it more livable, 3) to enhance the community's potentials for

¹⁻² ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

sustainable community, and 4) to propose design guidelines for the physical development of the community public space.

This research is an applied research using both primary and secondary data to understand the changing contexts of the community. The data collection tools include questionnaires, interviews, and observations. The collected data were analyzed to propose design guidelines for the development of community public space which will encourage social interaction and enable people to have a better living quality. The community within the vicinity of Assumption University, Suvarnabhumi Campus is selected for study.

According to the research findings, three concepts for the development of community public space can be applied to the study area in three different locations depending on their environmental and physical characteristics: 1) for the current community center consisting of the local government offices, markets, and a temple, the concept is to develop recreational activity network, 2) for the open space along Phra Ong Chao Chaiyanuchit Canal, the development of a community public space is proposed for relaxation activities and education of ecological system along the canal, and 3) for the dormitories and residential areas, a community public space will be developed for learning purpose and knowledge exchange among people in the community.

This research aims to identify key issues and propose directions for sustainable development of community public space, which can be used as design guidelines for the subdistrict administrative organization to apply or develop further in cooperation with Assumption University. This will be an important step to create mutual benefits for both the community and the involved organizations in the future.

Keywords: Public Space Design, Community Public Space, Social Interaction Space, Neighborhood Identity

1. บทนำ

สภาพพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ เดิมเคยเป็นชุมชนเกษตรขนาดเล็ก ภายหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2538 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องทั้งบริบททางกายภาพและสังคม ช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่บริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยเกิดการพัฒนาย่างรวดเร็วเพื่อรองรับกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นของชุมชนมหาวิทยาลัย โดยขาดการวางแผนและการกำหนดแนวทางพัฒนาที่ชัดเจน พื้นที่เกษตรกรรมถูกรื้อทำลายรูปแบบอาคาร สิ่งปลูกสร้างด้านสถาปัตยกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบวิถีชีวิตเดิมที่ ส่งผลต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะการวางผังทางกายภาพเน้นการสัญจรโดยทางรถยนต์เป็นหลัก ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เกิดขึ้นใหม่ล้วนเพื่อรองรับกับการอยู่อาศัยและเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับชุมชนมหาวิทยาลัย ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของชุมชนต่าง ๆ ทั้งชุมชนที่อยู่มาแต่เดิมและชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ เกิดความแปลกแยกและขาดความเชื่อมโยงทั้งทางด้านกายภาพและสังคม สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปไม่ได้ถูกตระหนักถึงความเหมาะสมของพฤติกรรมและความต้องการของคนที่หลากหลายกับกิจกรรมที่ควรเกิดขึ้น เพื่อสร้างเสริมให้เกิดการใช้ชีวิตที่มีคุณภาพของคนในทุก ๆ ระดับที่อาศัยอยู่ในชุมชน การขาดการคำนึงถึงพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนที่ช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคม (Gehl, 1987) เพื่อนำมาซึ่งการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน และตระหนักถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ จะมีผลทำให้การพัฒนาพื้นที่โดยรอบมหาวิทยาลัยไม่สามารถสร้างพื้นที่ชุมชนที่น่าอยู่และมีความยั่งยืนได้

ปัญหาดังกล่าว เป็นที่มาของการศึกษาเพื่อวางแผนการพัฒนาและวางกรอบทางกายภาพสำหรับออกแบบพื้นที่สาธารณะชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อรองรับและตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนที่หลากหลาย (Jacob, 1961) และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาให้กับองค์กรที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาทำความเข้าใจกับสภาพชุมชนปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงของบริบททางกายภาพและสังคม

2.2 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนที่ส่งเสริมแนวคิดในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดเป็นชุมชนที่น่าอยู่

2.3 เพื่อศึกษาและส่งเสริมศักยภาพชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4 เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนในการพัฒนาชุมชนทางด้านกายภาพ

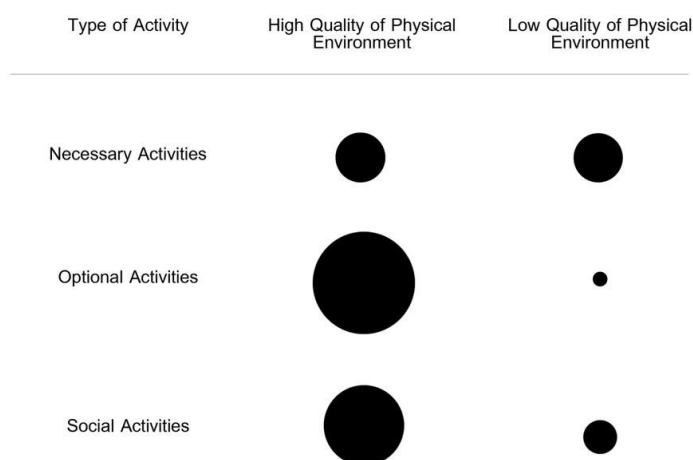
3. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ด้วยการศึกษาและทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชน เพื่อนำเสนอแนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ โดยมีการกำหนดขอบเขตทางการศึกษาไว้ ดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่ศึกษา กำหนดอยู่ในพื้นที่ชุมชนบริเวณรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ โดยกำหนดระยะรัศมี 3 กม. จากตำแหน่งที่ตั้งมหาวิทยาลัย ตามแนวถนนทางหลวงชนบทหมายเลข 2003 และถนนริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ระยะรัศมี 3 กม. เป็นระยะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดของขยายตัวของชุมชนประกอบด้วย 5 พื้นที่ชุมชนหลัก ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับกับการขยายตัวของชุมชนมหาวิทยาลัย (รูปที่ 6)

ขอบเขตเชิงเนื้อหา ศึกษานโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธง และบางบ่อ ทางด้านการจัดสรรพื้นที่สำหรับการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนรวมถึงแนวคิดในการร่วมพัฒนาและส่งเสริมลักษณะทางกายภาพให้เหมาะสมต่อชุมชนรอบมหาวิทยาลัย

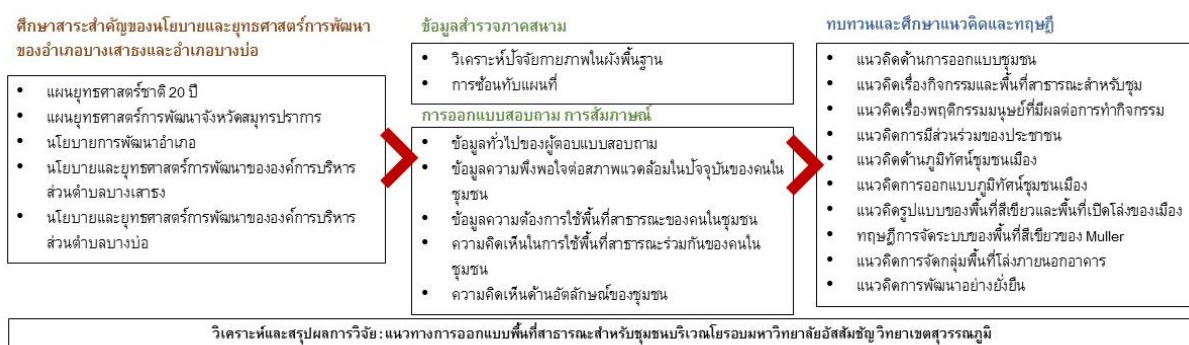
งานวิจัยนี้มีเป้าหมายที่เป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการพัฒนาชุมชน บนแนวคิดชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community) ของ Institute for Sustainable Communities (1997) ซึ่งเป็นการสร้างชุมชนบนพื้นฐานของการสร้างสมดุลกันระหว่าง สภาพแวดล้อมที่ดี (Healthy Climate and Environment) ชุมชนที่เข้มแข็ง (Social Wellbeing) และเศรษฐกิจที่มั่นคง (Economic Security) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากคนทุกกลุ่มในชุมชน นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการใช้พื้นที่ของกลุ่มคนในชุมชน ดังนั้นความเข้าใจต่อลักษณะของกิจกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่สาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำแนวความคิดของ Gehl (1987) ซึ่งได้แบ่งลักษณะกิจกรรมและศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของกิจกรรมกับสภาพแวดล้อมของกิจกรรม กล่าวคือ กิจกรรมจำเป็น เป็นกิจกรรมภาคบังคับที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมทางเลือก เป็นกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นภายใต้สภาวะความพึงพอใจในแต่ละบุคคล ส่วนกิจกรรมเชิงสังคม เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่สาธารณะที่ต้องประกอบด้วยบุคคลอื่น ๆ เป็นกิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องจากกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมที่เกิดจากการพูดคุย ทักทายและสนทนาร่วมกันของคนในชุมชน โดยการเกิดขึ้นของกิจกรรม ทางเลือก และกิจกรรมทางสังคมจะมีสัดส่วนแปรผันตรงกับคุณภาพทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับคุณภาพทางกายภาพของพื้นที่
ที่มา: Gehl (1987)

รวมถึงแนวคิดจาก Project for Public Spaces (2005) ที่กล่าวถึง 4 ปัจจัยที่ทำให้พื้นที่สาธารณะสามารถตอบสนองต่อ ความต้องการของชุมชนได้ดี คือ 1) การเข้าถึงและการเชื่อมต่อ (Access and Linkages) 2) สภาพที่สะดวกสบายและภาพลักษณ์ที่ดี (Comfort and Image) 3) ผู้ใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้น (Uses and Activities) 4) การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Sociability)

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร แผนยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบล นโยบายและสถิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนาม ด้วยการใช้การถ่ายภาพ การจดบันทึก การกำหนดตำแหน่งในแผนที่พื้นฐาน การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ภาคสนาม นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการต่าง ๆ อันประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ลงในแผนที่พื้นฐาน การซ้อนทับแผนที่ (Overlay Mapping) การใช้สถิติแบบร้อยละและค่าเฉลี่ย กลุ่มตัวอย่างสำหรับการทำวิจัยประกอบด้วย กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนที่ศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 300 คน โดยทำการสำรวจด้วยแบบสอบถาม โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ในบริเวณพื้นที่ 5 ชุมชนรอบมหาวิทยาลัย โดยชุดคำถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไป เช่น อายุ อาชีพ ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในพื้นที่ เพื่อเข้าใจพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่ 2 เป็นชุดคำถามเพื่อสำรวจความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนปัจจุบัน เช่น ถนน ทางเท้า พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งสำรวจความคิดเห็น ความต้องการใช้พื้นที่สาธารณะชุมชน สำหรับประเภทกิจกรรมแบบต่าง ๆ สำรวจความเข้าใจในอัตลักษณ์ของชุมชน และสำรวจความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากก่อตั้งมหาวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อนำข้อสรุปมาใช้กำหนดกรอบพื้นที่ศึกษา และลักษณะกิจกรรมของคนในชุมชนในการใช้พื้นที่สาธารณะที่เหมาะสม ผนวกกับข้อมูลจากทฤษฎีและแนวความคิดในการออกแบบพื้นที่สาธารณะให้เอื้อต่อการสร้างเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและกิจกรรมที่หลากหลายจากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนเพื่อส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี (รูปที่ 2)

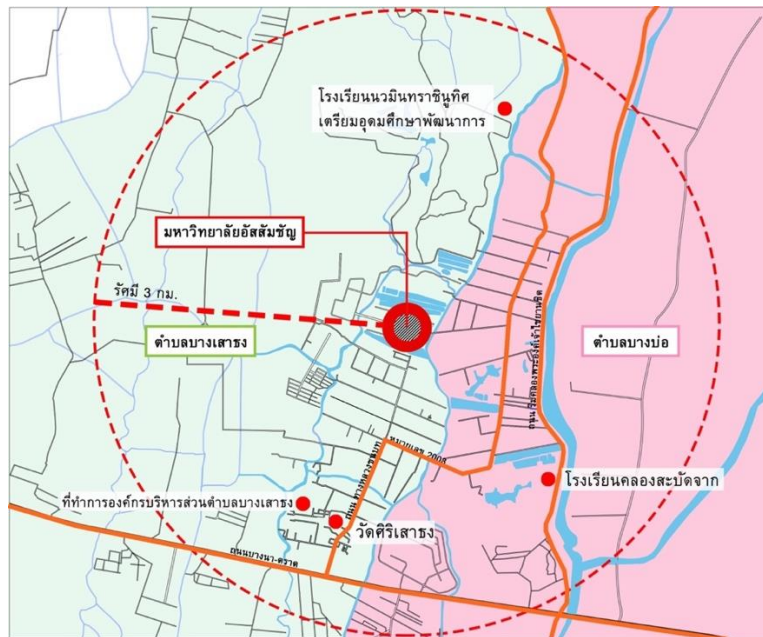

รูปที่ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4. ผลการวิจัย

กรณีศึกษาชุมชนบริเวณรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ โดยกำหนดระยะรัศมี 3 กม. ตามแนวแกนถนนทางหลวงชนบทหมายเลข 2003 และถนนริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ตั้งอยู่ในพื้นที่ของการปกครองของ 2 อำเภอ คือ อำเภอบางเสาธงและอำเภอบางบ่อ ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ติดกันในจังหวัดสมุทรปราการ (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 แผนที่แสดงขอบเขตการศึกษาและสภาพแวดล้อม
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4.1 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา

เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2560 สำคัญที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชน ตามพันธกิจภายใต้แผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดสมุทรปราการ มีดังนี้ ส่งเสริมในด้านสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างสังคมให้น่าอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิต บำบัดและฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลกับการพัฒนาเมือง

ยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธงและองค์การบริหารส่วนตำบลบางบ่อ ซึ่งเป็น 2 เขตการปกครองที่อยู่ติดกัน มีนโยบายการพัฒนาที่เหมือนกัน สรุปเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

- ด้านโครงสร้างพื้นฐานของระบบการคมนาคมรวมไปถึงการปรับปรุงบำรุงรักษาแหล่งน้ำ การประสานงานกับหน่วยราชการ การปรับปรุงภูมิทัศน์ และจัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- ด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตส่งเสริมและสนับสนุนการกีฬาและกิจกรรมนันทนาการดูแลความสะอาดของสภาพแวดล้อม
- ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บำบัดฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบูรณะชุมชนให้น่าอยู่

4.2 ผลการศึกษาสภาพแวดล้อมกับปัญหาทั่วไป

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและการลงพื้นที่สำรวจ สามารถสรุปข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโดยรวมได้ดังนี้

ภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม แต่เดิมเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีลำคลองไหลผ่านหลายสาย และมีคลองชลประทานใช้เป็นระบายน้ำ ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เหมาะแก่การเกษตรกรรม เช่น ทำนา เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่เดิมลำคลองในพื้นที่ถูกใช้เป็นเส้นทางสัญจรของคนในพื้นที่

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ ทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม มีคลองเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ทำการเกษตรน้อยลง (สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางบ่อ, 2560)

ประชากร ตำบลบางเสาธงมีจำนวน 30,127 คน โดยร้อยละ 65.9 ของประชากรในพื้นที่เป็นคนอยู่ในวัย 18-59 ปี (วัยผู้ใหญ่) และจำนวนประชากรแฝง 50,000-100,000 คน (องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางเสาธง, 2557) ส่วนตำบลบางบ่อมีจำนวนประชากร 23,383 คน โดยร้อยละ 69.5 ของประชากรในพื้นที่เป็นคนอยู่ในวัย 15-59 ปี (วัยผู้ใหญ่) ไม่ปรากฏสถิติจำนวนประชากรแฝง (สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางบ่อ, 2560) จากการสำรวจพบว่า การที่มหาวิทยาลัยมาตั้งอยู่ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนประชากรแฝงเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะกลุ่มบุคลากรเจ้าหน้าที่ นักศึกษาทั้งไทยและต่างชาติของมหาวิทยาลัยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย อาคารพักอาศัย อาคารพาณิชย์ สำนักงาน อาคารสถานที่ราชการ โรงงานอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน เกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงระยะ 20 ปีที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินจากการซื้อขายโดยนักลงทุน นายทุน ในการก่อสร้างอาคารและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับกับชุมชนมหาวิทยาลัยและการจัดแผนพัฒนาเพื่อก่อสร้างสนามบินสุวรรณภูมิ และการบุกรุกที่ดินบริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ใช้เป็นที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อย การเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินและการบุกรุกทำให้ในพื้นที่ศึกษามีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากเกษตรกรรมเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับกับประชากร โดยเฉพาะนักศึกษา

พื้นที่โล่งชุมชน สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) พื้นที่โล่งอิสระ ได้แก่ พื้นที่วัด พื้นที่ตลาด พื้นที่รกร้างที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ 2) พื้นที่โล่งขึ้นอยู่กับสถานที่ เช่น พื้นที่โล่งบริเวณที่พักอาศัย พื้นที่โล่งบริเวณสถานที่ทำงาน หรือที่ราชการ พื้นที่โล่งบริเวณการคมนาคม เช่น พื้นที่ทางเท้าและ 3) พื้นที่โล่งขึ้นอยู่กับภูมิประเทศ เช่น พื้นที่เพื่อการกลิ้งรอม บ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (Pleumarom, 1988) โดยผลสำรวจพบว่าในบริเวณพื้นที่ศึกษามีพื้นที่สำหรับกิจกรรมนันทนาการอยู่เพียงไม่กี่แห่งและเป็นพื้นที่โล่งที่ขึ้นอยู่กับสถานที่เกือบทั้งหมดและพบว่าตามแนวแกนถนนในพื้นที่ศึกษามีพื้นที่โล่งยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพอยู่เป็นจำนวนมาก

ระบบสาธารณูปโภค และระบบสาธารณูปการ ระบบสาธารณูปโภคถือว่ามีความครบในขั้นพื้นฐานเพราะเป็นชุมชนชานเมืองเขตปริมณฑลติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ระบบเส้นทางสัญจรค่อนข้างทั่วถึงแต่คุณภาพถนนยังไม่ได้มาตรฐานที่ดี ถนนไม่มีทางเท้าในบางส่วน ทางเท้าถูกเบียดบังด้วยพื้นผิวจราจร พื้นที่คูคลอง ทางระบายน้ำถูกถม ทำให้เวลาฝนตกจึงมักประสบปัญหาน้ำท่วมขังเป็นประจำ

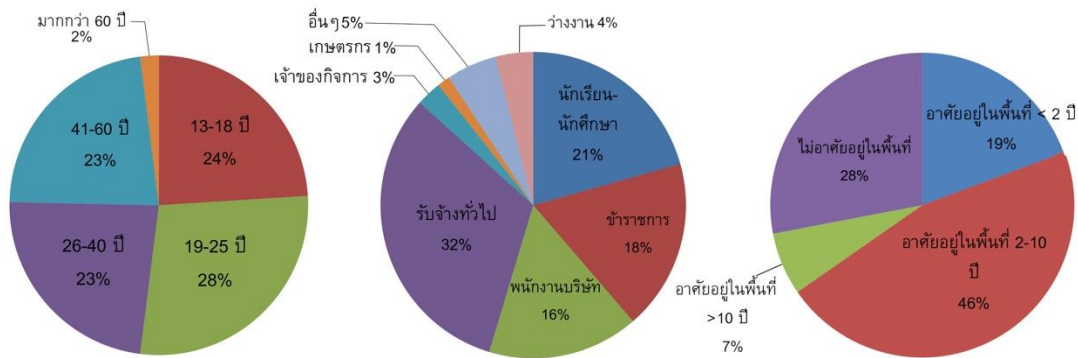
ระบบสาธารณูปการในพื้นที่ศึกษาประกอบด้วยสถานศึกษา จำนวน 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการและโรงเรียนระดับประถมคลองสะบัดจาก ตลาดสด วัด หน่วยงานราชการ เช่น สถานีตำรวจ ที่ทำการอำเภอ สำนักงานที่ดินจังหวัด ร้านค้าและร้านอาหาร ระบบสาธารณูปการที่ให้บริการด้านกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงพื้นที่สีเขียวภายในชุมชน จากการสำรวจพบว่า มีแต่ยังไม่ได้ใช้งานอย่างเต็มประสิทธิภาพ

การคมนาคม ถึงแม้จะมีคลองและคลองชลประทานอยู่หลายสาย แต่ปัจจุบันการสัญจรทางน้ำไม่เป็นที่นิยม การคมนาคมขนส่งส่วนใหญ่เป็นการคมนาคมทางบก การเข้าถึงพื้นที่ศึกษาสามารถเข้าถึงได้โดยถนนสายหลักอันได้แก่ ถนนบางนา-ตราด (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34) ซึ่งด้านบนเป็นทางยกระดับทางด่วนบูรพาวิถี และทางด่วนพิเศษหมายเลข 7 กรุงเทพฯ-ชลบุรี ซึ่งเชื่อมต่อกับถนนลาดกระบัง-จะเข้-ตรา (ถนนหลวงแพ่ง) ถนนสายรองในพื้นที่ศึกษาเป็นถนนทางหลวงชนบทหมายเลข 2003 และถนนเรียบคลองชลพระองค์เจ้าไชยานุชิต ไม่มีรถประจำทางสาธารณะวิ่งผ่าน นอกจากรถยนต์ส่วนบุคคล ระบบขนส่งมวลชนของพื้นที่ศึกษามีเพียงรถสองแถวบริการแต่ไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ ทำให้รถจักรยานยนต์รับจ้างและรถรับจ้างแท็กซี่ ได้รับความนิยมจากกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย ระบบการสัญจรทางเท้าในพื้นที่ศึกษายังไม่ได้รับการให้ความสำคัญ ทางเท้ามีไม่เพียงพอ และไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ชุมชน พื้นที่ทางเท้าที่ไม่ได้คุณภาพ พื้นผิวไม่เรียบ ไม่สามารถรองรับการใช้งานของคนพิการหรือรถเข็นได้

4.3 ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม

ทางผู้วิจัยได้จัดทำชุดแบบสอบถามเพื่อประเมินความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นด้านอัตลักษณ์ชุมชนและการใช้พื้นที่สาธารณะชุมชน สามารถสรุปผลการสำรวจได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วงอายุ 13-60 ปี ความหลากหลายทั้ง อายุ เพศ อาชีพ ซึ่งร้อยละ 72 ของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษามาไม่น้อยกว่า 2 ปี (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 แผนภูมิแสดงผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

กลุ่มตัวอย่างให้ความพึงพอใจในเกณฑ์ระดับสูงต่อสภาพถนนที่ใช้ในการสัญจรอยู่ในระดับ 3.66 พึงพอใจระดับปานกลางกับสภาพแวดล้อมโดยรวมอยู่ในระดับ 3.28 มีความพึงพอใจต่ำต่อสภาพทางเท้าและทางสัญจรด้วยเท้าอยู่ในระดับ 2.19 ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าควรมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น มีร่มเงา ต้นไม้ และความปลอดภัยมากขึ้น และกลุ่มตัวอย่างให้ความพึงพอใจต่ำสุด ต่อพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจและพื้นที่สาธารณะชุมชนโดยคะแนนอยู่ในระดับ 1.39 โดยให้ความเห็นว่าไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย หรือทำกิจกรรมนันทนาการอื่น ๆ (ตารางที่ 1) นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังให้ความเห็นว่าพื้นที่สาธารณะชุมชนสำหรับตอบสนองต่อกิจกรรมนันทนาการเป็นความต้องการในการช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต

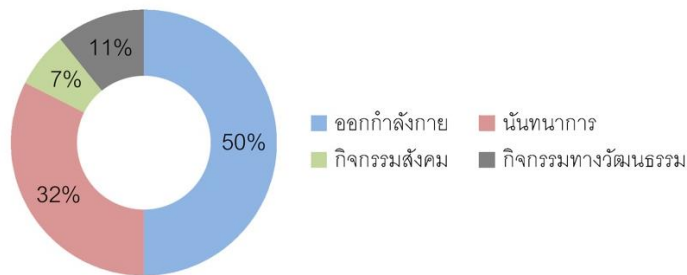
ตารางที่ 1 ผลแสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจ

หัวข้อการสำรวจความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	ระดับ
ความพึงพอใจต่อลักษณะทางกายภาพของถนน	3.66	มาก
ความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชน	3.28	ปานกลาง
ความพึงพอใจต่อลักษณะทางกายภาพของทางเท้า	2.19	น้อย
ความพึงพอใจต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	1.39	น้อยที่สุด

เกณฑ์การให้คะแนน	เกณฑ์ประเมิน	
มากที่สุด = 5	1.00-1.50	น้อยที่สุด
มาก = 4	1.51-2.50	น้อย
ปานกลาง = 3	2.51-3.50	ปานกลาง
น้อย = 2	3.51-4.50	มาก
น้อยที่สุด = 1	4.51-5.00	มากที่สุด

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

โดยการสำรวจความคิดเห็นต่อลักษณะกิจกรรมที่คนในพื้นที่ศึกษาต้องการ สามารถสรุปออกมาได้ ดังนี้ กิจกรรมเพื่อออกกำลังกายเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนต้องการมากที่สุด รองมาเป็นกิจกรรมนันทนาการอื่น ๆ เช่น พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น พื้นที่เดินชมธรรมชาติ และกิจกรรมทางสังคม เช่น การประชุมพบปะสังสรรค์กันของคนในชุมชน และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น กิจกรรมทำบุญตักบาตร ลอยกระทง ผลสำรวจความเข้าใจและความคิดเห็นต่ออัตลักษณ์ของชุมชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างไม่สามารถระบุอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของชุมชนได้ (รูปที่ 5)

รูปที่ 5 แผนภูมิแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ต้องการ
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4.4 ผลการศึกษาความเหมาะสมของการเลือกพื้นที่

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในจังหวัดปทุมธานีติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ลักษณะทางกายภาพของชุมชนจึงเป็นไปในรูปแบบของชุมชนชานเมือง ซึ่งเป็นชุมชนรอยต่อระหว่างเมืองและชนบท โดยมีการเกิดและขยายตัวของชุมชนจะเป็นไปในลักษณะตามแนวเส้นทางคมนาคม และอยู่กันเป็นกลุ่มปะปนกันระหว่างชุมชนเดิมกับชุมชนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในพื้นที่ ทำให้สภาพแวดล้อม ผู้คน และกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีลักษณะปะปนกัน (ไชศรี ภักดีสุขเจริญ, 2551) ซึ่งจากการวิเคราะห์ความเหมาะสมของชุมชนย่อยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งพื้นที่ชุมชนย่อย ๆ ออกเป็น 5 บริเวณ ได้ดังนี้

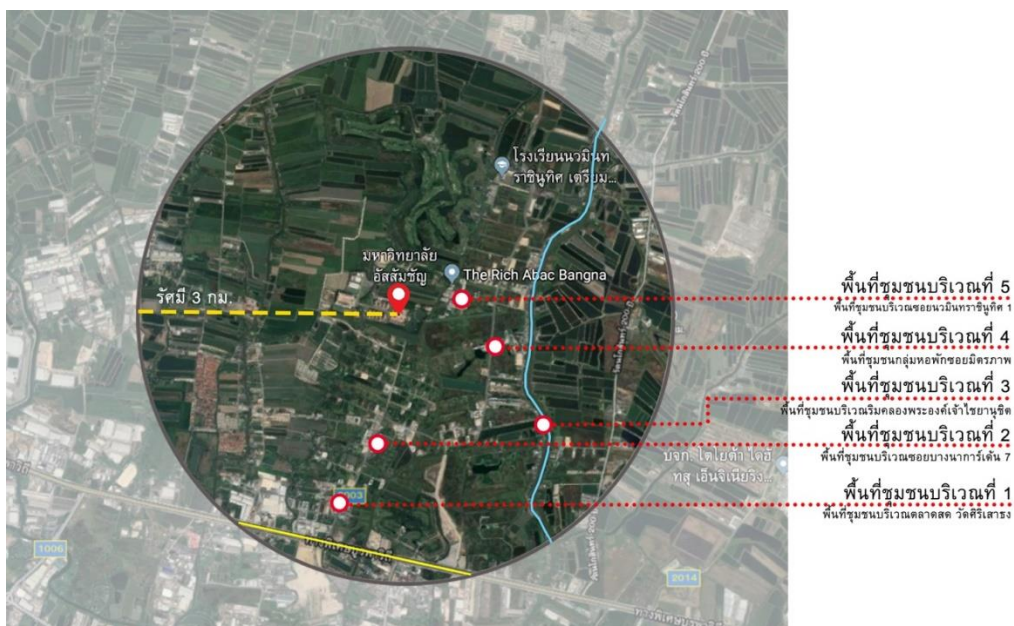
พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 1 เป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนอำเภอบางเสาธง ประกอบด้วย ศูนย์ราชการ และย่านการค้าขายชุมชน

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 2 เป็นพื้นที่ชุมชนพักอาศัยขนาดกลาง ประกอบด้วย อาคารอยู่อาศัยรวม ตลาด และสถานบริการต่าง ๆ

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 3 เป็นพื้นที่ชุมชนบริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ประกอบด้วยกลุ่มอาคารอยู่อาศัยรวม และชุมชนเดิม

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 4 เป็นพื้นที่ชุมชนพักอาศัย ประกอบด้วยกลุ่มอาคารอยู่อาศัยรวม และสถานบริการต่าง ๆ

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 5 เป็นพื้นที่ชุมชนพักอาศัย ประกอบด้วยกลุ่มอาคารอยู่อาศัยรวม สถานบริการต่าง ๆ และชุมชนเดิม

รูปที่ 6 แผนที่แสดงตำแหน่งชุมชนย่อยที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

จากการศึกษาชุมชนย่อยมีลักษณะทางกายภาพแบบเกาะกลุ่มชุมชนกันอย่างหลวม และยังมีศักยภาพในการขยายตัวได้อีก ชุมชนส่วนใหญ่มีรูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะเป็นระบบปิด คือ มีกิจกรรมทางสังคมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในระดับหมู่บ้านหรือในชุมชนย่อย (ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ, 2551) ความเหมาะสมของพื้นที่ ได้วางเกณฑ์ในการเลือกชุมชนย่อยเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงปัจจัยในการพิจารณาเลือกพื้นที่ชุมชนศึกษา

ปัจจัยในการพิจารณา	พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 1	พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 2	พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 3	พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 4	พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 5	ระดับความสำคัญ	ระดับความสำคัญ
							1. ระดับน้อย 2. ระดับกลาง 3. ระดับมาก
							ระดับความเหมาะสม
การเข้าถึงพื้นที่และการเชื่อมต่อของคนในชุมชน	5	3	4	3	5	3	5 มากที่สุด
การเป็นศูนย์กลางชุมชน	5	3	4	2	4	2	4 มาก
การเชื่อมโยงและระบบเครือข่ายคมนาคม	5	3	2	2	3	1	3 ปานกลาง
สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน	4	2	5	1	4	3	2 น้อย
ศักยภาพของพื้นที่ในการถูกพัฒนาเพื่อประโยชน์ของชุมชน	5	2	5	2	5	3	1 น้อยที่สุด
ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต	4	3	2	3	4	2	
	65	36	56	30	61		

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

จากตารางเปรียบเทียบความเหมาะสมของพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดปัจจัยในการพิจารณาไว้ 6 ปัจจัย โดยใช้แนวความคิดจาก Project for Public Space (2005) ในการให้ระดับความสำคัญกับปัจจัยในการพิจารณา โดยให้ความสำคัญกับเรื่องการเข้าถึงและการเชื่อมต่อของคนในชุมชน สภาพแวดล้อมทางกายภาพและศักยภาพของพื้นที่ในระดับมาก ความเป็นศูนย์กลางชุมชนและความปลอดภัยในระดับกลาง และการเชื่อมโยงและระบบเครือข่ายคมนาคมในระดับน้อย โดยให้ค่าคะแนนตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ค่าคะแนนที่ได้ทำให้ได้ผลสรุปพื้นที่ชุมชนย่อยเพื่อออกแบบจำนวน 3 ชุมชน ประกอบด้วยพื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 1 มีค่าคะแนน 65 พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 3 มีค่าคะแนน 56 พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 5 มีค่าคะแนน 61

4.5 ผลการวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนย่อย

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 1 พื้นที่บริเวณชุมชนตลาดสด วัดศิริเสาชง และบริเวณที่ว่าการอำเภอบางเสาธง มีลักษณะทางกายภาพ เป็นศูนย์กลางของย่านการค้าที่มีอยู่เดิมของชุมชนบางเสาธง ประกอบด้วย ตลาดสด ตลาดขายอาหารและกลุ่มอาคารพาณิชย์ ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ สามารถเข้าถึงได้สะดวกเนื่องด้วยพื้นที่ตั้งอยู่บนถนนทางหลวงชนบทสาย 2003 ซึ่งถือเป็นถนนเส้นหลักในการเข้าถึงชุมชน อีกทั้งยังมีหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานที่ดินจังหวัดสมุทรปราการ สถานีตำรวจบางเสาธง ที่ว่าการอำเภอบางเสาธง จึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนที่มีการใช้งานจากผู้คนในชุมชนที่ค่อนข้างหลากหลาย เกิดการใช้งานในพื้นที่ทั้งวัน พื้นที่โล่งสำหรับทำกิจกรรมมีอยู่บ้างแต่ขาดการดูแล

การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่โล่งเพื่อการพัฒนา

ในชุมชนศึกษาที่ 1 ประกอบด้วยพื้นที่ว่าง 3 บริเวณที่มีศักยภาพในการพัฒนา ดังนี้

1. พื้นที่ตลาดบริเวณข้างวัดศิริเสาชง เป็นที่ดินเอกชนที่มีการอาคารกึ่งถาวรเพื่อใช้เป็นตลาดขายอาหารด้วยขนาดที่ดินที่ค่อนข้างใหญ่แต่มีการใช้งานเพียงบางส่วน ทำให้พื้นที่มีศักยภาพอีกมากที่จะพัฒนาที่ดินเพื่อประโยชน์ของชุมชน (รูปที่ 7)
2. พื้นที่โล่งบริเวณหน้าว่าการอำเภอบางเสาธง เป็นพื้นที่ลานคอนกรีตขนาดใหญ่เป็นที่ดินของที่ว่าการอำเภอบางเสาธง ซึ่งในปัจจุบันถูกใช้เป็นพื้นที่จอดรถ และลานออกกำลังกาย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างร้อน ไม่มีต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ร่มเงา จึงไม่เหมาะกับการทำกิจกรรมนันทนาการ และแม้ว่าบริเวณรอบ ๆ ที่ว่าการอำเภอ

บางเสาธงได้มีการจัดสรรพื้นที่สำหรับออกกำลังกายและลานเครื่องเล่นสำหรับเด็กไว้ แต่ขาดการดูแลรักษาและขาดการออกแบบที่เชื่อมโยงกับบริบทอื่นทำให้มีผู้คนเข้ามาใช้งานจำนวนไม่มาก (รูปที่ 7)

- พื้นที่บริเวณบึงน้ำระหว่างวัดศิริเสาชงกับที่ว่าการอำเภอบางเสาธง เป็นที่ดินเอกชนมีสภาพเป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ขุดเพื่อใช้ในการเกษตรกรรม ปัจจุบันเป็นพื้นที่รกร้างไม่มีสิ่งปลูกสร้าง แต่เดิมใช้เพื่อการเกษตรกรรม แต่ไม่มีการใช้งานเนื่องจากถูกปิดล้อมด้วยวัดศิริเสาชง อาคารที่ทำการอำเภอบางเสาธง สนามฟุตบอลในร่ม และอาคารพาณิชย์ (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 แสดงลักษณะพื้นที่โล่งบริเวณชุมชนศึกษาที่ 1

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 3 พื้นที่บริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งคลอง ซึ่งอยู่ในการดูแลของกรมธนารักษ์ การเข้าถึงง่ายเนื่องจากเป็นพื้นที่เป็นแนวยาวตามแนวคลองขนานคู่กับถนนเลียบบคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต พื้นที่บางส่วนในบริเวณนี้ถูกบุกรุก เพื่อใช้เป็นพื้นที่พักอาศัยและประกอบอาชีพ บางส่วนเป็นพื้นที่รกร้างและขาดการพัฒนา บริเวณแนวกวมนเลียบบคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิตประกอบด้วยชุมชนพักอาศัย ทั้งชุมชนเดิมและกลุ่มหอพักนักศึกษามหาวิทยาลัย ร้านค้าขาย และโรงเรียนประถมคลองสะบัดจาก

การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่โล่งเพื่อการพัฒนา

- พื้นที่ดินสาธารณะประโยชน์ริมฝั่งคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ระหว่างลานหน้าโรงเรียนสะบัดจากไปจนถึงแยกซอยศิริเสาชง เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ริมฝั่งคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ปัจจุบันพื้นที่บางส่วนถูกบุกรุกเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย ศาลาพักผ่อนของคนในชุมชนและพื้นที่พักผ่อนรับ-ส่งนักเรียนชั้นประถม และบางส่วนถูกทิ้งเป็นที่รกร้างริมฝั่งคลอง (รูปที่ 8)

รูปที่ 8 แสดงลักษณะพื้นที่โล่งบริเวณชุมชนศึกษาที่ 3

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

พื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 5 พื้นที่ชุมชนบริเวณซอยนวมินทราชินูทิศ 1 มีลักษณะทางกายภาพ เป็นชุมชนพักอาศัยใกล้กับมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยพื้นที่กลุ่มอาคารหอพักนักศึกษา มีนักศึกษาพักเกือบประมาณ 3,000 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาต่างชาติเป็นหลักเนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้มหาวิทยาลัยสะดวกในการเข้าถึง ตั้งอยู่ในซอยนวมินทราชินูทิศ 1 ระหว่างถนนทางหลวงชนบทหลายเลข 2003 กับคลองสนามพลี ซึ่งมีชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่บริเวณฝั่งตรงข้ามคลองสนามพลี พื้นที่บริเวณนี้มีนักศึกษาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจึงเกิดเป็นพื้นที่ค้าขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนคลองสนามพลี กระจายอยู่บริเวณในซอยนวมินทราชินูทิศ 1 มีพื้นที่โล่งแต่ยังไม่มีการจัดสรรเพื่อทำกิจกรรมทางสังคม

การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่โล่งเพื่อการพัฒนา

- พื้นที่ลานจอดรถข้างหอพักนักศึกษา เป็นที่ดินเอกชนมีพื้นที่มีขนาดประมาณ 2 ไร่ ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางของกลุ่มหอพักนักศึกษา ปัจจุบันใช้พื้นที่ส่วนด้านหน้าที่ดินถนนซอยในการให้เข้าพื้นที่

เพื่อจอดรถยนต์และค้าขายให้กับนักศึกษาที่พักอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น พื้นที่ด้านหลังปล่อยทิ้งร้าง (รูปที่ 9)

- พื้นที่ว่างริมคลองสนามพลี เป็นที่ดินเอกชนตั้งอยู่สุดซอยนวมินทร์ราชินูทิศ 1 ปัจจุบันเป็นที่โล่งที่ปล่อยร้าง ถูกปิดล้อมด้วยร้านค้าที่สร้างมาชั่วคราวเพื่อให้บริการกับกลุ่มนักศึกษา (รูปที่ 9)

รูปที่ 9 แสดงลักษณะพื้นที่โล่งบริเวณชุมชนศึกษาที่ 5

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4.6 แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่

เป้าหมายของการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่สาธารณะสำหรับแต่ละชุมชนศึกษามีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนย่อยนั้น ๆ โดยมีการตั้งเป้าหมายให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลที่พื้นที่ตั้งอยู่ และตอบรับกับความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก รวมไปถึงการอนุรักษ์ภูมิทัศน์และส่งเสริมอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ตามแนวคิดของ Gehl (1987) และ Project for Public Spaces (2005) เพื่อนำมาออกแบบพื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพ

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 1 (รูปที่ 10)

- พื้นที่ตลาดบริเวณข้างวัดศิริเสาชง ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางชุมชนการค้า วัด ควรเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในย่านการค้าและปรับปรุงพื้นที่เป็นตลาดอาหารที่ถูกสุขลักษณะ เพิ่มพื้นที่เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระจายผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ ปรับปรุงและจัดระเบียบจุดขนส่งมวลขนภายในชุมชน
- พื้นที่ว่างบริเวณที่ว่าการอำเภอ ควรเพิ่มศักยภาพพื้นที่โดยการปรับปรุงภูมิทัศน์สำหรับกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ เช่น พื้นที่สนามกีฬา ลานออกกำลังกาย และพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ
- พื้นที่ว่างบริเวณบึงน้ำวัดศิริเสาชง ควรเพิ่มพื้นที่สีเขียวสำหรับกิจกรรมนันทนาการ

รูปที่ 10 แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 1

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

เนื่องด้วยพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพมีอยู่ถึง 3 บริเวณ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางชุมชน การสร้างความสัมพันธ์และส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เข้าด้วยกันด้วยการสร้างเครื่องข่ายทางสัญจรทางเท้า และการปรับปรุงภูมิทัศน์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 3 (รูปที่ 11)

1. ตั้งอยู่บริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ควรพัฒนาให้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และพื้นที่สำหรับกิจกรรมนันทนาการเพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศริมคลอง พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ค้าขายขนาดเล็กเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจสำหรับชุมชน

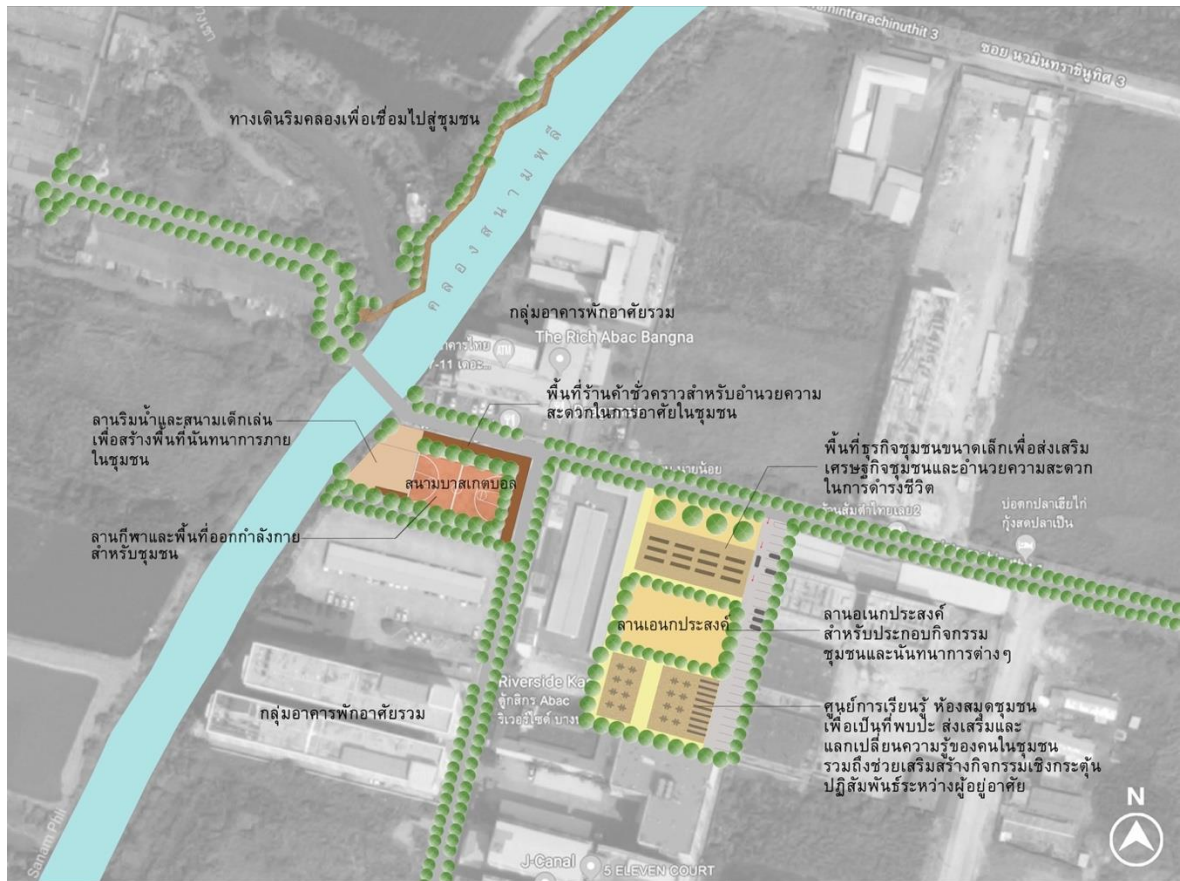

รูปที่ 11 แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 3
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

การปรับปรุงภูมิทัศน์ และส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เข้าด้วยกันด้วยการสร้างเครือข่ายทางสัญจรทางเท้าบริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต ถือเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้

พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ 5 (รูปที่ 12)

1. พื้นที่ลานจอดรถข้างหอพักนักศึกษา ควรพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และห้องสมุด ปรับปรุงภูมิทัศน์และพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ค้าขายขนาดเล็กสำหรับกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชน
2. พื้นที่ว่างริมคลองสนามพลี ควรพัฒนาเพิ่มพื้นที่สีเขียว และกิจกรรมนันทนาการสำหรับชุมชน

รูปที่ 12 แนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ชุมชนศึกษาที่ 5
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

การสร้างความสัมพันธ์โดยการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณริมคลองสนามพลี และสร้างเครือข่ายทางสัญจรทางเท้าเพื่อส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เข้าด้วยกัน ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องวางแผนควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่ว่างทั้ง 2 บริเวณที่เสนอแนะเพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชน

5. การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสภาวะปัจจุบันและสังเกตพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่เกิดขึ้น โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดการแบ่งประเภทกิจกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่สาธารณะของ Gehl (1987) ซึ่งได้แบ่งประเภทกิจกรรมเป็น 3 ลักษณะ คือ กิจกรรมจำเป็น กิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมสังคม จากการสำรวจในพื้นที่ศึกษาพบว่าไม่มีเพียงกิจกรรมจำเป็นเกิดขึ้นเป็นหลักภายในพื้นที่ศึกษา ส่วนกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมเชิงสังคมเกิดขึ้นน้อยมาก ซึ่งกิจกรรมทั้ง 2 ประเภทนี้มีความสัมพันธ์แบบแปรผันตามคุณภาพทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะชุมชน และพบว่าสภาพแวดล้อมในพื้นที่ศึกษาไม่เอื้อต่อการเกิดกิจกรรมดังกล่าว โดยสภาพแวดล้อมของพื้นที่สาธารณะชุมชนในพื้นที่ศึกษามีลักษณะดังนี้ 1) พื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนมีไม่เพียงพอ แม้ว่าในพื้นที่ศึกษาจะมีพื้นที่ว่างจำนวนมาก แต่โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่รกร้าง ไม่ปลอดภัย การเข้าถึงยาก เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล 2) พื้นที่สาธารณะ

สำหรับชุมชนที่มีอยู่เดิม ไม่มีภาพลักษณ์ที่ดี มีสภาพทรุดโทรม และบรรยากาศไม่เอื้อต่อกลุ่มคนเข้าไปใช้งาน ตั้งอยู่ในสถานที่ราชการซึ่งเข้าถึงลำบากและ 3) สภาพแวดล้อมของภูมิทัศน์การสัญจรด้วยเท้าไม่ได้ถูกให้ความสำคัญและไม่ได้คุณภาพต่อการสัญจร แม้ว่าในพื้นที่ศึกษาการสัญจรโดยรถยนต์จะถูกใช้เป็นทางเลือกหลัก แต่การเสนอทางเลือกในการเดินทางก็เป็นแนวคิดในการสร้างพื้นที่สาธารณะของ Project for Public Space (2005) ดังนั้นการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่สาธารณะชุมชนรวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์และทางสัญจรทางเท้าและจักรยานเพื่อสร้างโครงข่ายการพัฒนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมเชิงสังคมมากขึ้น เพื่อส่งผลให้คุณภาพชีวิตในสังคมโดยรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ด้วยสภาพพื้นที่ลักษณะชานเมือง ที่มีอาคารบ้านเรือนกระจายอยู่ตามแนวนถนนและชอยปะปนอยู่กับพื้นที่ว่างรกร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการกำหนดพื้นที่สาธารณะชุมชนลงไปในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องปัจจัยที่ทำให้พื้นที่สาธารณะชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ของ Project for Public Spaces (2005) ปัจจัยสำคัญจะขึ้นอยู่กับ 1) การเข้าถึงและการเชื่อมต่อ (Access and Linkages) 2) สภาพที่สะดวก (Comfort and Image) 3) ผู้ใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้น (User and Activities) และ 4) การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Sociability) ไม่เพียงแต่การสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชน การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนก็เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน การส่งเสริมอาชีพท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และส่งเสริมความเป็นท้องถิ่น

อีกหนึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นเพียงการกำหนดแนวคิดพื้นฐานของการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่สาธารณะชุมชน อย่างไรก็ตามแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กลุ่มคน และ ข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลที่แม่นยำและการเข้าใจสภาพแวดล้อมที่ชัดเจนและความร่วมมือของกลุ่มคนในพื้นที่เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่สาธารณะมีความยั่งยืนได้

เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชุมชน การเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะชุมชนในพื้นที่บริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ วิทยาเขตสุวรรณภูมิ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. เพิ่มพื้นที่สีเขียวบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางการค้าและปรับปรุงพื้นที่ให้สะอาดถูกสุขลักษณะ
2. เพิ่มพื้นที่ในการเผยแพร่และเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของคนภายในชุมชนกับสถานศึกษา
3. เสนอทางเลือกในการเดินทาง โดยการปรับปรุงและเชื่อมโยงเครือข่ายการสัญจรทางเท้า เพื่อช่วยเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและเป็นการลดปัญหาการจราจรด้วยรถยนต์ รวมไปถึงการพัฒนาจุดเชื่อมต่อระบบคมนาคมบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนให้เป็นระบบระเบียบ
4. พัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่โล่งรอบอาคารราชการให้การใช้พื้นที่เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ใหม่ให้กับหน่วยราชการ
5. แสวงหาความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากพื้นที่รกร้างว่างเปล่า หรือพื้นที่ที่ยังไม่ถูกพัฒนาเพื่อนำมาเป็นพื้นที่สาธารณะชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับคนในชุมชน
6. สร้างพื้นที่การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ของคนที่หลากหลายในชุมชน
7. ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ผสมผสาน (Mixed-Use Development) เพื่อให้เกิดการบูรณาการใช้ที่ดินและประเภทอาคาร รวมไปถึงกิจกรรมที่หลากหลาย
8. ส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในเอกลักษณ์ของพื้นที่และความภูมิใจในถิ่นที่ของชุมชน
9. ปกป้องทรัพยากรสภาพแวดล้อม เพื่อช่วยรักษาระบบนิเวศน์ และสร้างสมดุลระหว่างธรรมชาติ บริเวณริมคลองพระองค์เจ้าไชยнуชิต
10. อนุรักษ์พื้นที่ภูมิทัศน์ของพื้นที่โล่งริมคลอง บึงน้ำและแปลงเกษตรกรรม โดยการบูรณาการกิจกรรมนันทนาการชุมชนให้ผสมผสานไปกับภูมิทัศน์ที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของพื้นที่

แนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนยั่งยืน มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในพื้นที่ ดังนี้

1. ด้านสังคม การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่สาธารณะชุมชน จะช่วยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้คนที่หลากหลายในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้น สร้างความรู้สึกปลอดภัย และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกื้อกูลกันและกัน
2. ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ แนวคิดการออกแบบพื้นที่สาธารณะชุมชน จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจสำหรับกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ จะช่วยให้คนในชุมชนมีสุขภาพกายและจิตที่ดียิ่งขึ้น รวมไปถึงการรักษาระบบนิเวศและอนุรักษ์พื้นที่ภูมิทัศน์อันเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น เพื่อสร้างเอกลักษณ์ และรักษาทรัพยากรสภาพแวดล้อม
3. ด้านเศรษฐกิจ แนวคิดการส่งเสริมพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชน และเป็นการสร้างพื้นที่เพื่อเผยแพร่ แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

แนวทางออกแบบพื้นที่สาธารณะในการทำวิจัยนี้ มุ่งหวังที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีขึ้นให้กับชุมชนในพื้นที่ศึกษา ขั้นตอนดำเนินการในการพัฒนาจำเป็นต้องมีความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ทั้งจากภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา รวมไปถึงเจ้าของที่ดินและประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่จึงควรเป็นการแสวงหาความร่วมมือและประสานประโยชน์ให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การพัฒนาพื้นที่มิใช่หน้าที่ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเท่านั้น แต่ควรเป็นการร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายบนพื้นฐานของความเข้าใจในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนร่วมกัน การออกแบบพื้นที่สาธารณะของชุมชนในบทความวิจัยนี้เป็น การศึกษาการวางแผนรอบยอด (Rationale Comprehensive Planning) ที่มีการเก็บแบบสอบถามกับคนในชุมชน และ นำข้อมูลมาวางแผนออกแบบโดยผู้วิจัยเอง ดังนั้นแบบที่ได้รับการวางรูปแบบไว้อาจไม่ถูกนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ หรือ อาจนำไปใช้ได้บางส่วน ซึ่งควรมีการนำแบบที่ได้นำเสนอไปใช้ประกอบเป็นทางเลือกให้กับคนในชุมชน และมีการปรับผังให้ตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นการทำการศึกษารายละเอียดในขั้นต่อไป

6. กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.นิติชาญ ปลื้มอารมย์ ที่ได้ให้คำแนะนำและสนับสนุนการทำวิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณที่มื่อนักศึกษาที่ร่วมทำวิจัย ณภัทร ชินณรงค์ นิธินันท์ กรุงกาญจนาและศวิตา อารีรอบ ในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนอำเภอ บางเสาธงและอำเภอบางบ่อในการให้การอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้มีส่วนร่วมทุกท่านในการทำวิจัยในครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2551). **สนามทัศน์และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนในเมือง: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก: พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางบ่อ. (2560). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. 2561-2564)**. สมุทรปราการ.
- สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางเสาธง. (2557). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. 2558-2562)**. สมุทรปราการ.
- สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบลบางเสาธง. (2560). **แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. 2561-2564)**. สมุทรปราการ.
- Gehl, J. (1987). **Life Between Building: Using Public Space**. (J. Koch, Trans) New York: Van Nostrand Reinhold.

Institute for Sustainable Communities. (1997). **Sustainable Community**. Retrieved from: <https://sustain.org/impact/definition-sustainable-community>.

Jacobs, J. (1961). **The Death and Life of Great American Cities**. New York: Vintage Books.

Pleumarom N. (1988). **Soziale, ökologische und Ästhetische Aspekte der Freiraumplanung in Bangkok**. Kassel: Gesamthochschulbibliothek.

Project for Public Spaces. (2005). **What Make a Place Great**. Retrieved from: <https://www.pps.org/article/august2005whatmakesplacegreat>.